

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

Оксана ОСТАПЕНКО (Кіровоград)

В статті представлені результати проведеного дослідження по формуванню професійної культури у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у фаховій підготовці.

В статті представлені результати проведеного дослідження по формуванню професійної культури у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у фаховій підготовці.

Ключові слова: професійна культура, педагогічні умови, професійно орієнтовані дисципліни, методика.

Постановка проблеми: В умовах світових трансформаційних процесів, пов'язаних з глобалізацією та інтернаціоналізацією економічного середовища, становленням інформаційного комунікативного мегапростору, зростають суспільні вимоги до особистості сучасного фахівця, зокрема і менеджера зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) які насамперед потребують від нього наявності спеціальних якостей і здібностей, сформованої системи професійних знань, умінь і навичок, усвідомлення соціальної та професійної відповідальності та високої професійної культури.

Аналіз наукової літератури доводить, що в сучасних умовах ефективність професійної діяльності спеціаліста залежить від цілісного розвитку комплексу професійно значущих якостей, здібностей і характеристик, професійної спрямованості, здатності до ефективної

професійної адаптації в умовах професійного середовища. Багато науковців пов'язують цей розвиток з формуванням у професійній структурі особистості спеціаліста, утворення, яке інтерпретують як професійну культуру [1, с. 15].

Мета статті – показати ефективність отриманих результатів після впровадження в навчальний процес вищого навчального закладу педагогічних умов та методики формування професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:

Проблема формування професійної культури спеціаліста стала предметом дослідження таких науковців, як: Я. Черньонкова, Т. Сидоренко, І. Михайліченко, Н. Крилової, І. Зязюна, Л. Іванової, В. Ігнатова, І. Ісаєва, Л. Когана, А. Короткової, В. Правоторова, В. Сластьоніна, О. Степанова, А. Чупанова, Т. Іванової, І. Зязюна, Н. Ничкало, Є. Головіної, Ж. Вітліна, С. Сисоєвої, В. Радула, В. Сластьоніна, О. Вишневської та ін.

Виклад основного матеріалу. Наукове обґрунтування сутності поняття „професійна культура” майбутнього менеджера ЗЕД пояснюється через взаємозв'язок з особливостями інтерпретації понять „культура” та „культурна діяльність”. У межах культурологічного підходу зв'язки людини з культурою розглядаються в контексті засвоєння нею певної системи цінностей, а саму культуру інтерпретують як поняття описове та пояснювальне. Це дозволяє розглядати професійну культуру менеджера ЗЕД як засіб реалізації сутнісних сил людини в її професійній діяльності.

На основі узагальнення положень педагогічних і культурологічних теорій виокремлено загальні структурні компоненти професійної культури майбутнього менеджера ЗЕД (когнітивний, емоційний, мотиваційний, комунікативний, рефлексивний, перцептивний компоненти) та її основні функції (інформаційно-пізнавальна, гуманістична, комунікативна, мотиваційна, нормативна).

Оптимізація процесу формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД у ВНЗ відбувається за рахунок запровадження педагогічних умов, до яких було віднесено: забезпечення стійкої й позитивної мотивації майбутніх менеджерів ЗЕД до оволодіння професійною культурою; використання організаційних форм, активних і традиційних методів навчання; створення належних умов і відповідних стимулів для самостійної роботи студентів, самоосвіти та рефлексії; здійснення педагогічного моніторингу.

На основі аналізу програм професійно орієнтованих дисциплін, за якими здійснюється підготовка менеджерів у ВНЗ, було визначено, що складовими професійної підготовки майбутніх менеджерів у ВНЗ є цикл

професійно орієнтованих дисциплін, таких як: „Менеджмент”, „Управління персоналом”, „Міжнародні економічні відносини”, „Теорія організації”, призначення яких полягає в наданні студентам знань та умінь, необхідних для розуміння об'єктів, суб'єктів, процесів та інструментів менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, формують світоглядну концепцію спеціаліста, закладають основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, завдяки яким накопичуються необхідні знання, виробляються навички та вміння, необхідні спеціалістам у майбутній професійній діяльності.

Розроблено методику формування професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, яка ґрунтується на оптимальному поєднанні програмно-методичного забезпечення кожної окремо взятої дисципліни з культурною проблематикою через застосування загальнодидактичних методів, прийомів і засобів навчання, що застосовуються в таких формах, як: лекції, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота студентів.

На основі теоретичних засад дослідження визначено критерії та показники сформованості основних компонентів професійної культури, які втілюються у когнітивній, емоційній, мотиваційній, комунікативній, рефлексивній, перцептивній сферах. На основі визначених критеріїв і показників виділено три рівні сформованості професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД: високий, середній низький.

Розроблено методику діагностики рівнів сформованості основних компонентів професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД, яка передбачає оцінку цього поняття, з використанням методики Н. Кузьміної з визначення сформованості когнітивного компонента, тесту А. Реана з визначення мотиваційного компонента професійної культури, методики оцінки професійних знань і умінь Є. Бондаревської та Т. Белоусової, методики В. Синявського та В. Федоришина з визначення комунікативних та організаторських схильностей („КОС-1”), опитувальника з виявлення рефлексивного компонента професійної культури, заснованого на методиці М. Вудкока і Д. Френсіса („Аналіз своїх обмежень”), тесту Г. Розена на визначення рівня перцептивно-невербальної компетентності, а також з використанням сукупності методів, одержанням даних з різних джерел (самооцінка, анкетування різного типу, спостереження, бесіди, тестування), їхню математичну обробку та узагальнення.

Реалізація методики діагностики рівнів сформованості основних компонентів професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД дозволила сформувати експериментальну і контрольну групи, встановити, що на початок експерименту рівень професійної культури у представників обох

груп був майже однаковим, що дозволило вважати коректним реалізацію педагогічних умов і методики формування професійної культури у студентів в ЕГ і проведення порівнянь динаміки змін стану сформованості основних компонентів професійної культури з представниками КГ, де навчально-виховний процес був організований належним чином, але педагогічні умови та методика не реалізовувалися.

У процесі формуючого експерименту в експериментальній групі системно реалізовувалися обґрунтовані у дослідженні педагогічні умови та методика ефективного формування професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД у фаховій підготовці, мета яких – сформувати у майбутніх менеджерів ЗЕД систему знань про сутність і особливості професійної культури, збагатити професійними знаннями, розвинути емоційну, комунікативну культуру, мотиваційну і поведінкову сферу.

Зміст усіх педагогічних умов та методики мав практично-професійну спрямованість і передбачав практичне відпрацювання у навчальному процесі всіх виховних впливів.

Визначення результативності запропонованих педагогічних умов та методики формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД у фаховій підготовці відбулося на контрольному етапі педагогічного експерименту. Основною метою цього етапу було завершення експериментальної роботи шляхом проведення контрольних заходів з метою визначення відмінностей у динаміці розвитку професійної культури у менеджерів ЕГ в порівнянні з КГ.

Наприкінці формувального експерименту, з метою виявлення ступеня впливу проведеної експериментальної роботи з формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД, ми використали ті ж методи, що і на початку експерименту.

Напередодні контрольного визначення сформованості професійної культури у студентів викладачі відмітили розвиток позитивної динаміки, яка ґрунтувалася на порівнянні отриманих результатів, до впровадження педагогічних умов та методики з формування професійної культури на констатувальному етапі експерименту та після впровадження цих педагогічних впливів на контрольному етапі експерименту в ЕГ.

У кінці формувального експерименту з метою виявлення ступеня впливу проведеної експериментальної роботи з формування професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД було використано ті ж методи, що і на початку експерименту.

Отримані результати діагностики, засвідчують відмінність в ЕГ та КГ. Студенти ЕГ продемонстрували більш високі показники завдяки сформованим умінням вирішення поставлених завдань за допомогою вже набутих знань професійної культури, а саме: чітко надавати відповідь, формулювати пропозиції щодо вирішення поставлених завдань,

визначати проблему та висувати пропозиції щодо її вирішення, при цьому пропонувати декілька варіантів, обґрунтовувати найбільш доцільний; застосовувати творчий підхід.

Отримані результати в КГ свідчать про відсутність у відповідях цілісного підходу до вирішення поставленого завдання, логічного викладення матеріалу, студенти не завжди використовували професійну термінологію, порушували граматичні норми мовлення.

Так, наприклад, якщо на констатувальному етапі експерименту лише 41% студентів вважали, що високий рівень володіння професійною культурою є запорукою успішної професійної діяльності то після формульовального етапу експерименту отриманий результат значно збільшився до 72%, що свідчить про важливість володіння професійною культурою, яка стала органічною частиною структури їх професійної підготовки.

Отримані результати проведеного експерименту дали змогу визначити кінцеві результати педагогічної діяльності, спрямованої на формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД, які наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості компонентів професійної культури студентів
ЕГ та КГ на початок і кінець експериментальної роботи

Рівень сформованості професійної культури	Констатувальний етап (кіль-ть, чол., %)		Контрольний етап (кіль-ть, чол., %)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивний компонент				
високий	65 (25,7%)	59 (23,7%)	86 (33,9%)	63 (25,3%)
середній	146 (57,7%)	151 (60,6%)	149 (58,9%)	149 (60%)
низький	42 (16,6%)	39 (15,7%)	18 (7,1%)	37 (14,9%)
Мотиваційний компонент:				
високий	126 (49,8%)	140 (56,2%)	162 (64%)	138(55,4%)
середній	98 (38,7%)	86 (34,5%)	81 (32%)	85 (34,1%)
низький	29 (11,46%)	23 (9,23%)	10 (4%)	26 (10,4%)
Емоційний компонент:				

високий	59 (23,3%)	65 (26,1%)	89 (35,1%)	69 (27,7%)
середній	166 (65,6%)	172 (69,07%)	152 (60%)	170(68,2%)
низький	28 (11,1%)	12 (4,81%)	12 (4,7%)	10 (4%)
Комунікативний компонент				
Самооцінка студентів:				
високий	178 (70,35%)	176 (22,89%)	62 (24,5%)	173(69,4%)
середній	63 (24,9 %)	57(22,89 %)	159 (62,3%)	59 (23,7%)
низький	12 (4.74 %)	16 (6,42 %)	32 (12,6%)	17 (6,8%)
Оцінка викладачів:				
високий	56 (22,13 %)	59 (23,7 %)	56 (22,1%)	58 (23,2%)
середній	168 (66,4 %)	173 (69,5 %)	172 (68%)	176(70,7%)
низький	29 (11,46 %)	17 (6,82 %)	25 (10%)	15 (6,02%)
Методика Кос:				
високий	62 (24,5%)	67 (26,9 %)	70 (27,6%)	65 (26,1%)
середній	171 (67,6%)	165 (66,2 %)	174 (68,7%)	162 (65%)
низький	20 (7,9%)	17 (6,82%)	9 (3,5%)	22 (9%)
Рефлексивний компонент				
високий	63 (24,9%)	50 (20.1 %)	82 (32.4%)	50(20%)
середній	142 (56,1 %)	149 (59.8 %)	142 (56.1%)	151 (60.6%)
низький	48 (19 %)	50 (20.1 %)	29 (11.4%)	48 (19.2%)
Перцептивний компонент				
високий	34 (13,4%)	27 (10,8%)	48 (19%)	24 (9,6%)
середній	121 (47,8 %)	129 (51,8 %)	149 (59%)	135 (54,2%)
низький	98 (38,7%)	93 (37,3%)	56 (22,1%)	90 (36,1%)

Як видно з таблиці, у середньому рівень сформованості основних компонентів професійної культури у майбутніх менеджерів ЕГ став вищим. Так, наприклад на початку експериментальної роботи високий рівень сформованості професійної культури з когнітивного компонента у студентів ЕГ був у 65 студентів (26,1%), а після завершення дослідно-експериментальної роботи кількість студентів з високим рівнем сформованості професійної культури з когнітивного компонента склала вже 86 студентів (33,9%). Зменшилася кількість студентів з низьким рівнем сформованості когнітивного компонента з 42 студентів (16,6%) до 18 (7,1%). Отримані дані свідчать про позитивну динаміку когнітивного компонента, а це дає можливість зробити висновок, що рівень знань, пов'язаний з професійними основами професійної діяльності у майбутніх менеджерів ЗЕД на кінець дослідження значно зріс.

З метою перевірки впливу запропонованих педагогічних умов та методики формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД було використано критерій Пірсона для зіставлення двох емпіричних розподілів однієї і тієї ж ознаки [2]. Перевага методу полягає в тому, що він дає можливість співставляти розподіли ознак за будь-якою шкалою, починаючи зі шкали найменувань.

За проведеними розрахунками ми отримуємо наступну нерівність і порівнюємо її: $\chi^2_{кр}$ з $\chi^2_{емп}$: маємо $\chi^2_{емп}(148,19) > \chi^2_{кр}(27,587)$

З отриманої нерівності ми можемо зробити висновок, що розподіл ЕГ відрізняється від розподілу КГ, що, в свою чергу, дає змогу стверджувати те, що процес формування професійної культури майбутніх менеджерів ЗЕД при використанні запропонованих педагогічних умов та методики відбувається більш ефективно та є закономірним.

Висновки з даного дослідження: Експериментальна робота мала позитивний характер, незважаючи на частковість використання умов і способів впливу, в цілому підтвердила припущення, що реалізація методики формування професійної культури і запропонованих педагогічних умов, теоретичних положень, призведе до оптимізації процесу формування професійної культури у майбутніх менеджерів ЗЕД.

Дисертація не вичерпує всього кола проблем, пов'язаних з формуванням професійної культури майбутнього менеджера ЗЕД і відкриває об'єктне поле для подальших досліджень з проблем виявлення і теоретичного обґрунтування технологій та запровадження практики формування професійної культури майбутнього менеджера ЗЕД.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова – М. : Высш. шк., 1990. – 142 с.

2. Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологи / Е. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2001. – С. 322 – 323.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Остапенко Оксана Миколаївна – викладач кафедри менеджменту та економіки Кіровоградської льотної академії Національного авіаційного університету.

Коло наукових інтересів: формування професійної культури майбутні менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у фаховій підготовці.